

DERDE DEEL

I.

DE OPEISCHING VAN BELGISCHE BURGERS.

De Inleiding. — Het dekreet van 3 Oktober
1916. — De wegvoeringen.

Vroeger wezen we er op, hoe de Duitschers

We beschreven de gebeurtenissen met de arse-
naalmannen te Mechelen, een feit dat veel op-
spraak wekte.

Ook in andere plaatsen nam de bezetter, reeds
in 1915, een dergelijke houding aan.

Nijveraars weigerden hun fabrieken voor den
vijand in werking te brengen. Te Gent verscheen
toen dit bericht.

Marteling der opgeëischten. (1)

hier en daar het volkenrecht schonden door Bel-
gische arbeiders te dwingen voor hen te arbei-
den.

(1) Plaat uit het werk van H. Staes: « 25 maan-
den op de Deutsche pijnbank. » (bij L. Opdebeek
Antwerpen).

KENNISGEVING.

« Op bevel van Z. Ex. den etappen-inspecteur, maak ik bekend dat :

Het gedrag van verscheidene fabrieken, welke uit voorgewend patriotisme en onder beroep op de overeenkomst van Den Haag werken geweigerd hebben, welke voor het Duitsche leger bestemd zijn, bewijst, dat in de bevolking pogingen bestaan, met het doel aan de Duitsche administratie van het leger moeilijkheden te bereiden.

Ik maak u bekend, dat zulke pogingen de goede verstandhouding tusschen de Duitsche overheid en de bevolking verstoren en dat ik zulks met alle middelen welke mij ter beschikking zijn, zal onderdrukken.

Ik maak de gemeentebesturen verantwoordelijk, dat zich zulke pogingen niet verder uitbreiden en dat de bevolking, het zich zelf ten laste moet leggen, als de tot nu bestaande vrijheid door eigen schuld der bevolking zal noodzakelijk verkort en beperkt worden. »

Luitenant-generaal,
(get.) Graaf von Westarp.

Gent, den 10ⁿ Juni 1915. De etappenkommandant.

De bezetter liet het niet bij bedreigingen, wat bliken zal uit eenige gebeurtenissen, die we hier nader mededeelen.

De werklieden van de fabriek Bekaert, te Sweveghem hadden geweigerd prikkeldraad te maken voor de Duitschers, en deze namen toen drie notabelen gevangen, waarvan twee weer spoedig in vrijheid gesteld werden.

Om de werklieden te dwingen het werk te hervatten besloten zij de gemeente af te zonderen. Men zou er niet meer kunnen verkeerden per rijtuig of per rijwiel, en de aanvoer van levensmiddelen zou verboden worden. Daar de werklieden toch hardnekkig bleven weigeren tuig te vervaardigen waaraan hun broeders en zonen zouden blijven hangen in de gevechten aan den IJzer, werden een en zestig mannen naar de gevangenis geleid. De anderen haastten zich het dorp te verlaten.

De Duitschers maakten zich toen meester van de vrouwen der vluchtelingen, sloten haar op in twee groote wagens en brachten ze naar Kortrijk; tegelijker tijd plakten zij de namen aan van de gevluchten en raadden hen aan om terug te komen. Voor de bedreiging hun vrouwen in de gevangenis te zien blijven terwijl de kinderen zouden omkomen in de verlaten huizen, moesten de arbeiders met den dood in 't hart wel toegeven.

In Brabant hadden de Duitschers den heer Cousin gevraagd prikkeldraad voor hen te maken in zijn fabriek te Ruysbroeck. Deze weigerde. Zij vorderden de werkplaatsen op, en namen hun intrek in de fabriek en wilden zelf ijzerdraad maken. De machinerie echter wordt bewogen door elektrische drijfkracht en deze komt van een centrale gelegen te Oisquercq. De centrale weigerde stroom te leveren. De Duitschers namen den heer Lucien Beckers, den afgevaardigden

beheerder, gevangen en hielden hem verscheidene weken opgesloten.

* * *

De bezetter had nog een ander wapen, dank aan zijn willekeur: de ondersteuning. Reeds in 1915 gebruikte hij het, en in 1916 paste hij het algemeen toe. Hij wilde de Belgen door honger dwingen tot arbeid voor hem.

Een staaltje daarvan is de aankondiging opgeplakt te Meenen, in Juli 1915, op bevel van den kommandant Schmidt, waarbij de Duitschers bevelen dat « men de gezinnen van hen die niet geregeld deelnemen aan militaire werken » van honger moet laten omkomen.

BÈVEL.

« Van heden af mag de stad geen ondersteuning van welken aard ook, zelfs voor gezinnen, vrouwen en kinderen, meer verleen, dan alleen aan de werklieden die geregeld arbeiden aan militaire en andere verplichte werken. Alle andere werklieden en hunne gezinnen mogen op geen enkele wijze meer worden bijgestaan. »

Te Eekloo en in de omgeving haalde men ambachtslieden, die weigerden vrijwillig op te komen, met soldaten uit hun woning. Dat geschiedde reeds in 1915, dus vóór de algemeene opeischings.

Tegenover Meenen ligt, in Frankrijk, Halluin, waar veel Belgen wonen en arbeiden. Ook daar eischten de Duitschers, dat er voor hen gewerkt zou worden.

Het gemeentebestuur beriep zich op de Haagse konventie.

De Duitsche kommandant liet dan op 30 Juni 1915, om 23 u. 30 aan het gemeentebestuur en de notabelen van de stad Halluin, het volgen-de voorlezen.

Mijne Heeren,

« De gebeurtenissen die nu plaats hebben, zijn bekend aan al de heeren.

Het is de opvatting en de verklaring van artikel 52 van de Haagsche konventie, die de moeilijkheden geschapen heeft tusschen u en het Duitsch militair gezag. Aan welke zijde is het recht? Het is onze taak niet dit te onderzoeken, daar wij er niet bevoegd toe zijn en we op dat punt nooit tot overeenstemming zouden geraken. Dat zal de taak zijn der diplomaten en der vertegenwoordigers van de verschillende Staten na den oorlog.

Heden is uitsluitend de verklaring van het Duitsch militair gezag van kracht, en om die reden verwachten wij dat al wat wij noodig zullen hebben voor het onderhoud onzer troepen gemaakt zal worden door de werklieden van het bezette gebied. Ik kan u verzekeren dat de Duitsche overheid op geen enkele voorwaarde afstand zal doen van haar eischen op dit recht, zelfs indien een stad van 15.000 inwoners daardoor zou moeten omkomen. »

Kommandant Schranck.

Ook verder te Roubaix en omgeving verzette men zich tegen werkdwang. Daar kon men de volgende bedreiging lezen:

« Indien op 7 Juli het werk in alle fabrieken niet hervat is, zullen nieuwe maatregelen genomen worden voor de gemeenten Roubaix, Wattrelos, Hem, Launoy, Lys en Touffleur.

De inwoners zullen moeten thuis blijven van 6 uur 's avonds tot 6 uur 's morgens (Duitsche tijd). De winkels zullen gedurende denzelfden tijd gesloten zijn; behoudens bijzondere vergunning.

De herbergen, cafés, restaurants zullen den ganschen dag en nacht gesloten blijven. Alle verkoop van eet- en drinkwaren zal in die inrichtingen verboden zijn. Al degenen die arbeiders in dienst der Duitse overheid bedreigen of lastig vallen, hen dwingen het werk neer te leggen of hen beletten er mee voort te gaan, zullen worden gevangen genomen, naar Duitschland vervoerd en volgens de wetten gestraft worden.

Werklieden die weigeren het werk te verrichten dat hun bevolen wordt, zullen gestraft worden met hoogstens drie maanden gevangenis en naar Duitschland gevoerd worden.

Andere verbanningen van notabelen der stad worden voorbereid. Indien al deze maatregelen niet helpen, zullen er nog veel zwaardere voorgescreven worden.»

Toen volgde rond Paschen 1916 de wegvoering van mannen, vrouwen, jongelingen en meisjes te Rijsel, wat we reeds uitvoerig beschreven hebben.

* * *

In December 1915 ontstonden er verwikkelingen te Ledeberg. 't Ging weer om de spoorwegen. De Duitschers sukkelden met 't spoorwegverkeer; ze moesten daar een leger van ambtenaren en werklieden, die anders soldaat konden worden, gebruiken. We hoorden vroeger reeds, hoe Duitschers te Schaarbeek zelf de Belgen tot verzet prikkelden, daar ze vreesden naar 't front gestuurd te worden.

In het arsenaal van Ledeberg moest eind 1915 veel hersteld worden en de etappen-kommandant von Wick wilde daarvoor Belgen gebruiken.

Maar de arbeiders weigerden op te komen, getrouw aan de gegeven bevelen en aan hun eigen vaderlandsliefde.

Dan verscheen het volgende bericht:

BEKENDMAKING.

Gent, den 16-12-1915.

Aan den Burgemeester van Ledeberg,

Aan de inwoners van de gemeente Ledeberg wordt, op grond van par. 4 der verordening van den 12-10-1915, voor den tijd van 17-12 tot en met 24-12-1915, alle verkeer op de openbare straat, tusschen 7 uur 's avonds en 8 uur 's morgens verboden

Voor de dadelijke bekendmaking van dat ver-

bod hebt gij zorg te dragen. Buitendien wordt u bekend gemaakt, dat verdere politiedwangmaatregelen en ook boeten zullen volgen, indien de opgeëischte arbeiders voor de ijzerenwegwerkplaats van Ledeberg voort weigeren den arbeid te hervatten in het belang van het Duitse legerbestuur.»

De Etappen-kommandant,
(get.) von Wick.

Vrij vertaald, Ledeberg, 16-12-1915.

Bij bevel:

De gemeentesekretaris, J. Van Meuter.

Toen nu de meesten in hun weigering volhardden, werden veel werklieden aangehouden en weggevoerd naar Duitschland.

Te Oostende, Brugge en elders in West-Vlaanderen geschiedden dergelijke feiten. We kunnen ze als inleiding beschouwen tot het drama der opeisching, dat zulk een opschudding in alle beschaafde landen verwekte.

In Augustus 1916 was de gouverneur-generaal nog zoo huichelachtig de Belgen door een bekendmaking gerust te stellen.

Er gingen zonderlinge geruchten van wegvoering naar Duitschland. Toen kon men op de muren dit bericht lezen:

« De uitdrukkelijke verklaring van den gouverneur von Bissing, dat er geen voornemen bestaat Belgen van militairen leeftijd naar Duitschland over te brengen heeft veler vrees doen bedaren, zoo wel in het bezette gebied, als in Nederland, alwaar zich talrijke Belgische vluchtelingen ophouden, die gaarne naar hun land zouden willen terugkeeren.

Van tijd tot tijd duikt er echter nog twijfel op, of deze verklaring zich ook tot de voormalige leden der burgerwacht uitstrekt; natuurlijk hebben evenmin deze personen iets te vreezen, voor zoo ver zij niet werkdadig aan den oorlog deel genomen hebben en de uitdrukkelijke verbintenis aangaan, de wapens tegen Duitschland niet op te zullen nemen.»

Doch men vernam in spijt van deze zoete lokstem, dat hier en daar door den bezetter lijsten van werkloozen gevraagd werden. Wat beteekende zulks?

Te Brugge eischte de bezetter vier groepen van honderd arbeiders. De schepenen en burgemeester, die weigerden aan dit verzoek te voldoen, werden afgesteld en kregen huis-arrest.

De Duitschers maakten zich van de lijsten der ondersteunden meester en hielden nu allerlei burgers aan, vergaderden ze in een kazerne en voerden ze dan naar Noord-Frankrijk.

Een zekere oberst-leutnant Rogge, in vredes-tijd burgemeester van Schwerin, bestuurde in die dagen de stad.

Toen alles afgeloopen was, konden de schepenen weer hun ambt hernemen, maar burgemeester Visart de Bocarmé, een tachtigjarige grijsaard, bleef afgesteld.

Overal ontstond opschudding, men voelde het, er hing iets in de lucht, een nieuwe ramp dreigde België.

Men troepte samen, om alle geruchten te be-

spreken, en de Duitschers verboden samenscholingen van meer dan vijf personen.

De bezetter begon nu met vrijwilligers op te roepen. Hij richtte werfbureelen in, hing plak-katen uit. Als staaltje geven wij den inhoud van een kennisgeving voor de landbouwers:

«Voor landbouwarbeiders en werksters, alleenstaande of met familie, biedt zich een gunstige gelegenheid tot loonenden arbeid in Noord-Duitschland aan.

De verhuizing van gansche gezinnen wordt bekostigd.

Buiten kosteloze, ruime woning, evenals stal-ling voor vee, wordt land, akker, tuin en weide, pachterij ter beschikking gesteld.

Ook zal graan voor brood, aardappelen, voeder voor het vee, kolen, enz. aan voordeelige voor-waarden te verkrijgen zijn. Volgens den aard van den arbeid als daglooner, boscharbeider, paar-den knecht, wagenmaker zullen hooge loonen be-taald worden.

Ook zullen de vrouwen, indien zij willen wer-ken, hooge loonen bekomen.

Voor alle inlichtingen zich te wenden tot de landbouwfafdeeling te Gent, Korte Meire, 8, of aan het landbouwhuis bij de kommandantur te Dendermonde.»

De etappen-kommandant,
Freiherr von Maerken.

Zoo kon men in Vlaanderen lezen.

In Wallonië zag men groote platen, waarop het geluk van een gezin werd voorgesteld: over-vloed in huis, dank aan den arbeid van vader! En zoo trachtte men metaalarbeiders, mijnwer-kers, enz. te werven.

Geheel vruchteloos was het gelok niet, ten-minste voor de nijverheid; doch de uitslag toch mager. Daarom nam de bezetter nieuwe maat-regelen.

Daar hij allerlei rekvisities deed, fabrieken in beslag nam, machinerieën wegvoerde, enz. ver-meerderde hij de werkloosheid.

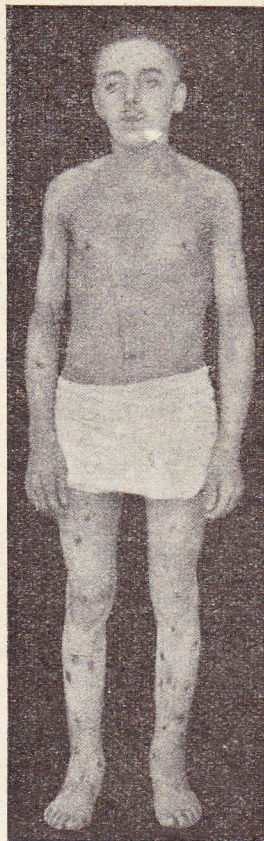
De zoogenaamde Zentralen, bureelen, waarin vooral die Duitschers zich onderscheidden, welke voor den oorlog ons land bewoond hadden, en het goed kenden, koncentreerden de opeischin-gen van allerlei materiaal.

Natuurlijk moest het aantal werkloozen voort-durend toenemen.

De gemeenten kregen verbod werkloozen aan den arbeid te stellen (2 Mei 1916, besluit van von Bissing.)

Den 3ⁿ Oktober 1916, verscheen een kennis-geving van het algemeen groot hoofdkwartier. Ziehier de voornaamste inhoud:

«De personen bekwaam om te werken, kunnen met geweld gedwongen worden tot den arbeid, zelfs buiten hun woonplaats, ingeval zij, uit oor-zaak van spel, dronkenschap of ledigheid gebrek aan arbeid of luiheid, verplicht zouden zijn hulp in te roepen van anderen voor hun onderhoud of het onderhoud van personen, die tot hun last zijn.

De opgeëischte E. C. van Brussel. De plekken die men op het lichaam ziet, werden veroorzaakt door het werk in de zoutmijnen. (1)

Wie tot werk opgeroepen is en dit weigert te doen of voort te zetten, zal gestraft worden met gevangenzitting, die tot drie jaar gaan kan en met een boete tot 10.000 mark, of tot een dezer straffen, zoo de van kracht zijnde wetten niet de toepassing van een strengere straf voorzien.

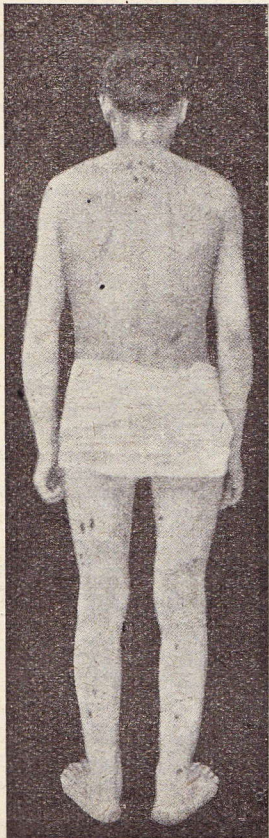
De militaire besturen en Deutsche militaire rechtbanken zijn bevoegd.»

Dit dekreet werd aangeplakt in het etappege-bied, West- en Oost-Vlaanderen en het arrondis-sement Doornik.

Ziedaar dus het masker afgeworpen! Deze ken-nisgeving was immers op alle werkloozen toe-passelijk.

Tegelijkertijd voerden de Deutsche bladen en met hen gelijk gestelde zoogenaamde Belgische een persveldtocht over die kwestie.

(1) Wij geven in dit en volgend vel de fotogra-fies van een aantal opgeëischten, genomen tij-dens het geneeskundig onderzoek, bij hun terug-keer. De lezer zal daaruit kunnen opmaken in welken treurigen toestand van verzwakking deze eertijds zoo kloeke werklieden zich bevonden, na al het doorstane leed, de onmenselijke behan-deling en de maandenlange ontbering.

Dezelfde opgeëischte met wonden in hals en op de beenen.

Men stelde er de bezorgdheid in voor van de Deutsche overheid, die het Belgische volk wilde behoeden voor armoede en de zedelijke gevolgen van ledigheid. Kon het huichelachtiger?

Verder gaf men getuigschriften van vrijwillige arbeiders: Duitschland was een paradijs! De Belgen werden er vertroeteld: plezierig werk, goed loon, degelijk voedsel.

En weldra begonnen de opeischingen, paste men het schandelijk stelsel der moderne slavernij toe.

Te Gent en omgeving ontvingen veel jongelingen en mannen het volgend briefje:

«Gij moet u op 12 Oktober, om 2 uur namiddag, in Plezantevest, 5 a melden.

Mede te brengen zijn:

- 1 hoofddekse,
- 1 halsdoek,
- 1 burger- of werkkleed,
- 1 paar schoenen,
- 2 hemden,
- 1 paar kousen,
- 1 onderbroek,
- 1 overjas (pardessus),
- 1 broek van laken,
- 1 waterdichte deken tegen den regen,
- 1 handdoek,
- 1 etenspot,

1 eetkouver, lepel, mes en vork,

2 slaapdekens.

Het medebrengen van geld is toegelaten.

De etappen-kommandant.»

Wij kopieeren letterlijk het briefje.

De burgers meldten zich aan in de «Gantoise», Plezantevest, en werden opgesloten. Er zaten daar weldra 3000 man. De Duitschers wilden, dat ze zouden teekenen, om te werken; dan konden ze naar Duitschland. Zoo niet, zou hun lot zwaarder zijn. Geen twintig gaven toe. Alle anderen weigerden hardnekkig.

We zullen nu kort de feiten vermelden, zonder commentaar.

Een gevangenschap in de fabriek gedurende acht dagen. Elken dag even luchten op de Boulevard. Van een afstand zag men moeders, vrouwen en kinderen, die daar telkens terugkeerden. Geroep en geschrei. Kwamen de familieleden te dicht, dan drongen de huzaren hen terug.

Na een week, vertrek naar onbekende bestemming. De trein met een 1000 gedeporteerden vertrok om drie uur 's morgens van het Rabot-station. De reizigers zongen vaderlandsche liederen.

Schildwachten, die hen bewaakten, konden hen niet doen zwijgen. De reis duurde een dag en een nacht, ging naar Noord-Frankrijk en eindigde ten Zuiden van Laon. De bannelingen werden opgesloten in een kasteel. Van verscheidene kamers had men er een zaal gemaakt, krullen en stroo gelegd en de Gentenaars konden daar logeeren. Na eenige dagen rust, bevel te gaan werken, deze op een akker, om beetwortelen te rooien, gene aan een nieuwen spoorweg. Op den akker weigerden de Gentenaars te gehoorzamen. Een officier liet een peloton aanrukken, de geweren laden en richten. Door deze bedreiging moesten de mannen toegeven. Maar men kan zich voorstellen hoe er gearbeid werd! Wie in 't vervolg onwillig was, moest als minimum-straf voor acht dagen in een kelder.

Een onbewoonde hoeve diende als hospitaal.

Toen het werk op de akkers geëindigd was, moesten allen naar een spoorweg.

En die zich niet aanmeldten? Men leze het volgende naar ware getuigenissen:

Een Gentenaar was opgeroepen, maar niet gegaan. Om twee uur 's nachts werd er aan zijn huis gebeld. De man woonde bij een vriend. Deze werd eerst wakker, stak het hoofd door het raam en zag beneden eenige mannen staan.

«Openen, dadelijk openen», riep een Duitsch officier.

De man gehoorzaamde.

«Sinds Sie N. N.?» vroeg de Duitscher.

«Neen», antwoordde de vriend.

«Wo ist er?»

«Hij slaapt nog.»

«Neen» schreeuwde de overste, «niet slapen, mitkommen, sofort.»

De aangeduide kreeg nauwelijks den tijd zich te kleeden. Hij werd medegeleid en bij andere burgers geduwd, die onder militair geleide in de straat wachtten.

Deze gevangenen gingen eerst naar een bureel op de Vlasmarkt. Om 3 uur ('s nachts nog) werden ze, weer met andere groepen, in het Sint-Pieters-station gekoncentreerd.

Om 10 uur voerde men allen naar de fabriek «Gantoise» bij 't Rabot. N. had werk. Het blijkt ook uit zijn brief, dien we nu laten volgen. Hij schrijft aan bovenbedoelden vriend:

«Ik dank u voor de boterhammen, die gij mij gestuurd hebt. Ze kwamen goed van pas, want 't broodrantsoen is hier zeer miniem. Zend me als ge kunt een brood om de twee dagen. Ik stuur u mijn werkcertificaat. Laat het stempelen op de Kommandantur. Misschien kan het mij bevrijden. Dezen morgen hebben we wat langs het water gewandeld. We zongen de Vlaamsche Leeuw. De soldaten waren woedend. Dezen middag moesten 500 burgers gaan werken op Port Arthur. Zij werden er met militairen heengebracht.

Morgen, misschien overmorgen, moet onze groep werken. Iedereen is het met ons eens, niet te werken. Ik verzeker u, dat ik niets zal doen. Ik ben gekeurd geworden. De dokter zei, dat ik zeer gezond was.»

Tot zoover.

Een ander vertelt, dat hij iets ingenomen had om hartkloppingen te krijgen bij 't onderzoek. «'t Is zenuwachtigheid» zei de dokter. «Ik werd goedgekeurd. Ik heb geen geluk. Ik heb geen hoop meer naar huis terug te keeren.»

Ziedaar een greep uit de vele feiten.

Op 14 Oktober maakte men te Hamme bekend, dat 460 jongelingen opgeëischt werden. Ze moesten 's Maandags om 10 uur in de artilleriekazerne van Dendermonde aanwezig zijn.

De veldwachters brachten het briefje rond, in den aard van het boven aangehaalde.

De herbergen moesten gesloten worden. Veel aangeduiden gingen wat kleederen en geld bedelen.

Onder een motregen vertrokken ze. Te Dendermonde werden ze in de kazerne opgesloten. Daar vonden ze lotgenooten van andere gemeenten, samen 2500 man.

Duitsche soldaten bewaakten hen en lieten niemand buiten, zelfs niet om aan natuurlijke behoeften te voldoen.

Vrouwen en kinderen schoolden voor de kazerne samen, maar niemand mocht bij de gevangenen. Men weende, jammerde, doch de soldaten dreven de ongelukkigen heen.

Onvoldoend gevoed, bleven de opgeëischten tot 's Donderdags te Dendermonde. Dan leidde men hen naar de statie en stak hen in beestenwagens.

Thuis wist niemand, waarheen men hen voerde. 's Avonds om tien uur kwamen de treinen te Maubeuge aan. Onderwege was een der ongelukkigen zinneloos geworden en wilde een Duitsch soldaat aanvallen. Soldaten sprongen toe en maakten hem af en wierpen dan het lijk langs de baan.

's Nachts moesten de mannen in de bedompte wagens blijven, waar een ondragelijke stank heerschte.

Voedsel of drank was nog niet verstrekt ge-

worden. Van Maubeuge reden de treinen terug naar Bergen en hier kregen de bannelingen wat soep. Terug naar Maubeuge. Weder naar Bergen en dan over Charleroi en Namen Frankrijk in, tot men na een reis van 43 uur St. Gobert bereikte.

In al dien tijd had men tweemaal wat soep gekregen.

Als boeven dreef men onze landgenooten in een papierfabriek. 't Was midden in den nacht. 's Morgens deelde men de 2500 man in vijf kompanies van elk 500 man in:

De 1^e moest naar Laon, de 2^e en 4^e trokken naar St. Gobert, de 3^e werd te Rogerie geplaatst en van de 5^e wist men niets.

Over het werk in Noord-Frankrijk en de daar verduurde martelingen spreken wij verder.

Den 24ⁿ Oktober had te Hamme een tweede opeischings plaats. Om vijf uur 's morgens vertrokken weer 260 dompelaars. Er waren nu veel vaders bij. Men denke zich de hartroerende tooneelen bij het afscheid van vrouw en kinderen in! Velen dezer deden den treurigen stoet een eind uitgeleide.

Den 29ⁿ November derde opeischings te Hamme van 174 werklieden, meest mannen van 34 tot 40 jaar. Slechts 10 boden er zich aan. De anderen weigerden. Niemand van hen durfde thuis slapen, bevreesd van 't bed gelicht te worden.

Maar den 2ⁿ December reden uhlanen het dorp binnen, terwijl anderen de uitgangen der gemeente bezetten. Hamme werd omsingeld als bij een slavenjacht...

De huiszoekingen begonnen. De soldaten drongen de woningen binnen, sneurden in alle kamers, doch vonden slechts twintig burgers. Deze werden tusschen uhlanen heengeleid, kinderen schreiden luid. De uhlanen maakten dan bekend, dat zij de vrouwen en kinderen zouden meevoeren, als de mannen niet verschenen en dat ieder, die aan de opgeëischten huisvesting bood, zwaar gestraft ging worden.

En zij voegden de daad bij het woord en leidden vrouwen en grijsaards naar de wacht.

Tal van verborgenen waren nu wel verplicht zich gevangen te geven.

Maar 't was nog onvoldoende. De burgemeester en sekretaris moesten 's avonds als gijzelaars naar Dendermonde.

's Anderendaags mochten ze terug, met 1000 mark boete.

De uhlanen zochten intusschen nog altijd de huizen af en op 4 December voerden ze de laatste 3 werklieden mee. (1)

Vervang Hamme door talrijke andere namen van plaatsen en ge hebt een beeld van het etappengebied uit die dagen.

Veel burgemeesters weigerden de lijsten der werklozen af te geven.

Zoo geschiedde het ook te Doornik. De gemeenteraad stemde daar de volgende motie:

«De gemeenteraad besluit in zijn weigerende

(1) Naar: «Een lijdensblad zijde onzer werklieden in den oorlog», door A. J. Van Bogaert-Wauters.

houding te volharden (n.l. de lijsten der werkloozen niet af te geven). De stad Doornik is bereid zich zonder eenige beperking te onderwerpen aan alle eischen, toegelaten door de wetten en de oorlogsgebruiken en haar oprechtheid kan ook niet betwijfeld worden, want gedurende twee jaren, dat zij de bezetting verduurt en Duitsche troepen herbergt, heeft ze volmaakte kalmte getoond en zich van elke vijandelijke daad onthouden, aldus bewijzende, dat geen geest van nutteloos verzet haar beheerscht.

Maar zij kan geen wapenen tegen haar eigen kinderen leveren en weet, dat het natuurlijke recht en het volkenrecht, dat daaruit voortspuit, het haar verbieden.

In zijn verklaring van 2 September 1914 heeft de gouverneur-generaal van België verzekerd:

«Ik vraag niemand zijn vaderlandsche gevoelens te verloochenen.» De stad Doornik heeft vertrouwen in deze verklaring, die ze als het gevoel van den Duitschen keizer moet beschouwen, in wiens naam de gouverneur-generaal sprak. Door zich te laten inspireren door de eer en de liefde tot het vaderland, blijft ze trouw aan een fundamenteelen plicht, waarvan een Duitsch officier het edele zal begrijpen. Ze vertrouwt, dat de loyaliteit en de duidelijkheid van deze houding elk misverstand tusschen haar en het Duitsche leger zullen vermijden.»

De Duitsche generaal-majoor antwoordde hierop:

«Het is een aanmatiging zonder voorbeeld en de grootste miskennis van den toestand door den oorlog geschapen, als de stad zich door beslissingen van den gemeenteraad veroorlooft, tegen de militaire autoriteit van het bezette land oppositie te voeren. De eenvoudige en duidelijke toestand is aldus: «De militaire autoriteit gebiedt de stad te gehoorzamen.»

Anders moet ze de zware gevolgen dragen, zooals ik in mijn vorige verklaringen heb gezegd.

De kommandant van het leger heeft de stad, om haar weigering tot nu toe de gevorderde lijsten in te leveren, een straffelasting van 200.000 mark opgelegd, die binnen de 6 dagen betaald moet worden en voegt hierbij, dat voor elken dag, die nog verloopt voor de lijsten in zijn handen zijn, te beginnen van 31 December 1916, door de stad 20.000 mark betaald zal moeten worden.»

Hopper,

Generaal-majoor, etappen-kommandant.

De militaire autoriteit gebiedt de stad te gehoorzamen! Dat is afdoende. Is het niet of we den beruchten brief lezen van den Duitschen kommandant aan den municipalen raad van Halluin? «Er is geen konventie, geen regeering, geen prefektuur... er is maar een wil, die van de Duitsche autoriteit.»

Ziehier een getuigenis van Brugge:

Von Schroeder was daar de groote meester. We kennen hem reeds! Laten we maar terugdenken aan kapitein Fryatt..

De bezetter moest weer arbeiders hebben. Hij zond veldgendarmen uit. Deze monsterden de voorbijgangers in de straten en, oordeelden zij

iemand als geschikt voor het werk, dan vroegen ze hem zijn identiteitskaart.

«Goed», klonk het dan, «ge moet uw kaart terug gaan halen op de kommandantur.»

Zonder kaart te zijn was strafbaar. De burger moest dus wel naar de genoemde plaats gaan. Hier vond hij stadgenooten, die juist gevangen waren als hij.

De Duitschers hielden de mannen gevangen, leidden ze naar de kazerne en zoo hadden ze weer nieuwe arbeiders. Aldus eischten ze handwerklieden, bouwmeesters, ambtenaren, klerken, mannen van allerlei beroepen op.

Om nog scherper al 't onmenselijke van deze maatregelen te doen gevoelen, vertellen we hier de lotgevallen van een Bruggeling, dien we Doorink moeten noemen. Wie slachtoffer geweest is van de brutale slavernij, zal onmiddellijk de waarheid van zijn verslag erkennen. Doorink had voor den oorlog een zaak, die hem een goed stuk brood bezorgde. Nu waren de spaarpenningen verteerd, vooral daar zijn vrouw ziekelijk was en ook zijn kinderen versterkende middelen noodig hadden.

De man hoorde natuurlijk, hoe de Duitschers burgers opeischten en op straat aanhielden en hij durfde zijn woning bij klaren dage niet meer verlaten. Pas als de duisternis gevallen was, waagde hij het uit te gaan en in den korten tijd die dan voor het sluitingsuur overbleef eenige haastige boodschappen te doen.

Soms wankelde hij van zwakheid, want Doorink neep nog stukken van zijn eigen mager broodrantsoen voor zijn kinderkens af.

Zekeren avond was hij weer uitgegaan. Eensklaps stond een veldgendarm voor hem.

«Mee!» gebod deze.

Doorink wilde uitleg vragen, maar werd ruw voortgeduwd.

De gendarm bracht hem naar de kommandantur. Daar stonden nog Bruggelingen, allen even ongerust als Doorink. Niemand van de officieren of feldwebels gaf een reden voor de aanhouding op, maar alle aangehoudenenen dachten hetzelfde: «De werkdwang!»

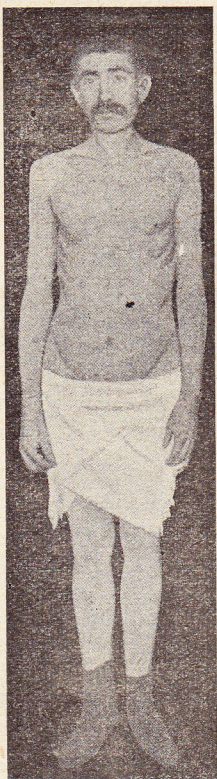
Doorink vroeg een officier te mogen spreken.

«Zwijg!» snauwde men hem toe.

Een patroelje kwam en leidde het groepje naar de kazerne, waar de gevangenen den nacht doorbrengen moesten. Doorink sloot geen oog op het ellendig strooleger. Wat zouden ze thuis moeten denken? En zijn zieke vrouw, zijn vier arme kinderen, waarvan 't oudste veertien jaar was! En morgen! O God, zou men hem wegvoeren, losrukken van de zijnen, die hem zoo noodig hadden? 't Werd hem te machtig. En Doorink, die thuis nog altijd een blijmoedigen glimlach behield, snikte nu zijn leed uit. Hij was de eenige niet, die weende.

Een arme werkmans vertelde, dat de gendarmen hem gegrepen hadden toen hij uitging om een vroedvrouw te halen, daar zijn vrouw bevalen moest.

«En nu ligt ze daar alleene!» herhaalde hij telkens, en soms sprong hij in zijn hopeloosheid naar de deur, maar dan wierp een soldaat hem

C. R. Een opgeëischte van Eekloo.

met geweld terug. En de ongelukkige dompelaar zonk neer en schreide luid.

Welk een afschuwelijke nacht! Men huiverde van de koude. De meesten waren haveloos gekleed, anderen verborgen hun versleten plunje onder een dun geworden overjas uit betere tijden.

De morgen brak aan en soldaten brachten een homp brood met waterachtige koffie.

Doorink kon niet eten. Wat zou men nu met hem doen!

De gevangenen moesten dan in gelid gaan staan en naar den Burg marcheeren.

Hier bracht men altijd de opgeëischten samen. Uit zijn bureel kon von Schroeder hen zien, en genieten van zijn macht.

Daar hoorde Doorink dat zij allen voor arbeid naar 't front moesten. Hij vroeg een officier te mogen spreken, maar tot antwoord kreeg hij het ruw bevel «Schweigen.»

Vrouwen en kinderen, meisjes, grijsaards verzamelden zich bij de gevangenen.

Doorink zag plots twee zijner kinderkens. Ze stonden daar hand aan hand, en zochten met hun blik naar vader. 't Was de gewoonte, wanneer de man of zoon 's avonds niet thuis gekomen was, 's morgens naar den Burg te gaan om te onderzoeken of de vermiste bij de opgeëischten stond.

Doorink drong naar zijn lievelingen.

«Vader!» riepen ze. «Kom mee naar huis. Moeder is veel zieker.»

«Zeg aan moeder, dat ik weg moet, maar spoedig terug kom!»

Maar een soldaat gaf hem een stoot met den kolf van het geweer.

De kinderen zagen dat en weenden nog luider.

Even trilde Doorink van woede en scheen het of hij den Duitscher aanvallen zou, maar hij beheerschte zich dan toch. Wat zou het immers baten? Men zou hem misschien eenvoudig afmaken. Men moest hier, zonder eenig verzet, bukken voor het geweld.

O, hoevelen stonden daar te kermen en te jammeren onder de vrouwen. Een gevangene viel als een steen neer. 't Was de arbeider, wiens vrouw moeder moest worden. Men droeg hem weg.

«Vooruit!» klonk het.

De dompelaars werden heen gevoerd, ingesloten door soldaten.

Doorink bukte het hoofd. De tranen biggelden hem langs de wangen. Hoorde hij daar nog niet de stem van zijn kinderkens? Als slaaf marcheerde hij door de straten van zijn eigen stad. Ha, hoe hatelijk dat vreemde juk!

De soldaten duwden de burgers een tram op. Voort ging het naar Leffinge.

Over de tooneelen aan het front spreken we spoedig uitvoerig.

Doorink bleef twee maanden dwangarbeider. Zijn oudste kind moest het huishouden doen. De zieke vrouw spande zich ook in. Na twee maanden keerde de vader krank terug. Vier weken nadien stierf zijn vrouw. Ze had te veel van haar krachten geëischt. En de echtgenoot zelf is nu een ondermijnd man.

Het is de geschiedenis van zooveel burgers.

Zoo waedde dus de terreur in Brugge, juist als in andere steden. Wee, die er zich tegen verzette, al was het slechts met woorden. De dwingeland dulde geen tegenspraak. Driester en driester trad hij op.

O, de tooneelen op veel plaatsen! Ons land was vervuld van geschrei en geklammer. Wat haatte het te vluchten?

Op veel plaatsen deed men het, zooals o.m. te Oordegem. De Duitschers hadden daar de opëisching bepaald op 28 Oktober 1916.

De gesteunden waren opgeroepen, maar verborgen zich in de omgeving.

Er kwamen uhlanen en deze namen het bepaald aantal personen gevangen, zonder te onderzoeken of het werklozen waren of niet. Veel zonen zagen aldus hun vader of een zwakken broeder wegsleuren. Wat kon men dan anders doen dan zich te onderwerpen?

De opgeëischten toonden zich moedig en vooral wilden ze aan den bezetter bewijzen, dat ze slechts gedwongen toegaven. Uit de beestenwagens klonk luid de Vlaamsche Leeuw, het volkslied of de Marseillaise. Men wierp briefjes op de baan met de woorden als: «Wij zullen nooit teekenen» of «Walen vlucht, als ge kunt, want in Vlaanderen eischen de Duitschers burgers op en ze zullen het hier ook doen.»

En 't duurde niet lang, of het besluit van 3 Oktober 1916 werd ook tot 't generaal-gouvernement uitgebreid.

Het keuren der opgeëischten.

Ziehier hoe het geschiedde te Bergen (Mons) en omgeving.

Den 28ⁿ hing daar een plakbrief:

BEVEL.

«Bij bevel van Z.E. den heer gouverneur-generaal moeten alle mannelijke inwoners der gemeente Bergen, die hun 17^e jaar overschreden hebben, zich den 16ⁿ November, om 10 uur 's morgens (Duitsche tijd), te Nimy, gemeentehuis, aanbieden.

Men dient voorzien van de identiteitsbewijzen en controle-kaarten.

De personen, die dit bevel niet gehoorzamen, stellen zich aan strenge straf bloot.

Elke persoon, die zich niet aanbiedt, zal eenvoudig als werkloze behandeld worden.»

Bergen, 24 Oktober 1916.

De Kreischef, V. Oudst,
Oberst.

Daarbij hing nog een bericht, voor de werklieden. Dezen werd daarin aanbevolen een verbintenis als vrije arbeiders aan te gaan, om te vermijden, dat ze met geweld weggevoerd zouden worden.

Den 16ⁿ November moesten alle hotels, herbergen en koffiehuisen gesloten blijven.

Den dag voor den zoo angstig verwachten maakte de burgemeester bekend, dat zich niet te Nimy behoefden aan te melden; de dokters, apothekers, onderwijzers, leeraars, priesters, geestelijken, advocaten, notarissen, magistraten; alle mannen boven 55 jaar en de zieken, die niet in staat waren zich te verplaatsen, wat uif een getuisschrift van den dokter blijken moest.

Een benauwende stemming hing in de stad. Men was onder den indruk dat een ramp over Bergen hing en veel tranen en droefheid wekken zou.

«Eindelijk brak de noodlottige dag aan» schrijft de heer Hadelin Desguin in zijn werkje «La Prise des déportés à Mons en dans la région.»

«Ik was om 6 uur al op, want ik moest mijn twintigjarigen zoon vergezellen. Deze kwam bij mijn eersten oproep uit bed en kleeedde zich snel. Weldra sloeg het uur van vertrek en de scheiding. Ik woonde dan het droevig tooneel bij, het afscheid van kind, dat moedig vertrok, en moeder, grootmoeder en zusters. Eenige oogenblikken later waren we op straat, en gingen naar Nimy. Mijn zoon voegde zich bij zijn makkers van het kollege Saint-Stanislas, waar ze in groep zouden vertrekken, onder leiding van den rektor.

Ik droeg het valies met de uitrusting, door moeders hand ingepakt. Het was een prachtige Winterdag, helder en koud, na de rij van regenachtige en sombere dagen.

Onderwege dacht ik over de tragische tooneelen, die zich dezen morgen in duizenden gezinnen afgespeeld moesten hebben.

Zoodra ik op de Groote Markt kwam, bemerkte ik groepen, die zich naar de avenue Nimy spoedden, met op den rug den zak levensmiddelen en kleederen.

Tegenover het plein van Champ-de-Mars sloten soldaten den weg af en beletten ze de vrouwen door te gaan.

De weg was alleen nog vrij voor hen, die naar de controle gingen en hun verwanten.

Ze kwamen van alle zijden in groepen. De lanen werden door troepen bewaakt.

Twee wagens stonden aan 't begin der Avenue Nimy en de lieden van de Malette-du-Prisonnier verzamelden de zakken, die zich opstapelden om naar de binnenplaats van de «Bon Grain» bij het station van Nimy gevoerd te worden.

Naarmate men vorderde, had men den pijnlij-

ken indruk, dat het uit was met de persoonlijke vrijheid.

Officieren liepen over den voornaamsten toegangsweg en riepen hun bevelen op schorren toon. Ik zag er een, die er als een woedende gek uitzag en naar de groepen liep met een stok in de hand; hij stootte ieder weg, zijn soldaten en de voorbijgangers, die hem ontvluchtten, gelijk men voor een hollend paard doet.

De markt voor het stadhuis van Nimy stond vol soldaten, die bevel kregen hun wapens te laden, wat geschiedde in tegenwoordigheid der duizenden mannen, verzameld om naar de controle te gaan.

Weldra vernam ik van toeschouwers, dat ze twee machinegeweren en munitie naar de statie van Nimy hadden zien brengen.

Volgens den aanblik waren daar zeven tot acht duizend Bergenaars. De soldaten geboden hun zich langs de huizen te scharen en toen zag men een menschenmassa van het stadhuis tot aan het centrum-kanaal, waar de menigte zich in twee takken verdeelde, een tot aan Moulin de Nimy en de andere langs den oever naar Maisières.

De brug over het kanaal was gedraaid.

Intusschen leed men hevige koude in den bitteren Oostenwind. Ik vond de groep van Saint-Stanislas met P. Godschalk, die de studenten beschermde.

Om een uur namiddag gingen zij naar de controle. Ik wachtte af, of mijn zoon terugkeeren zou. 't Waren oogenblikken van spanning. Rond mij stonden even angstige vaders, die telkens vroegen:

«Denkt ge dat men ze zal houden?»

Wij bemoedigden elkander. Wat zouden ze doen met studenten, niet in 't minst aan handenarbeid gewoon en waarvan de meesten nog knapen waren?

En de rektor bracht hen terug.

De burgemeester van Bergen, Jean Lescarts, de schepenen Maistriaux en Save en de sekretaris Taloupe waren even voor negen uur per rijtuig gekomen. Ook de senatoren en afgevaardigden waren daar en kwamen de controle bijwonen.

In wat bestond die controle? Daar stond een officier. Met een oogopslag monsterte hij de mannen en riep dan: links of rechts.

Die links gingen, kwamen voor een anderen dienaar des keizers, en weer was het: links of rechts.

Zij, die links moesten, waren opgeëischt. De rechtschen mochten heengaan, zoodra ze met eenige honderden waren. Soldaten omringden hen en leidden ze tot bij de kerk van Nimy; hier schreeuwde een sergeant: «Vooruit naar Bergen! Hier niet blijven hangen of de trein is daar en ge kunt vertrekken!»

De vrijgestelden lieten zich dit natuurlijk geen tweemaal zeggen. 't Waren lieden uit alle rangen der burgers, goed gekleed, met een hoed op en een overjas aan.

Even voor tien uur, zag ik de eerste groep Bergenaars, die door de controle veroordeeld waren, een onjuiste naam, daar men niet kontroleerde.

Deze groep zag er heel anders uit dan de vorige, 't waren mannen met klakken, armoedig gekleed, en met groote schoenen met nagels.

De soldaten stelden ze op in rijen van vier en omringden hen; een onder-officier stelde zich aan 't hoofd en dan op weg naar 't station.

Ik zag ze met droevig hart vertrekken; zij gingen verslagen heen, sommigen wuifden nog eens met de klak of zonden ons een laatsten groet met de hand; zij schenen gelaten voor het dreigend geweld.

Aan het station sloot men hen in een trein. Ingeladen en dadelijk vertrekken! Om twee uur reed aldus het eerste contingent heen.

Wervers waren nog langs de waggons gegaan om deze dwangarbeiders, die veroordeeld waren zonder 't minst mislaan te hebben, te bewegen een werkkontraat te teekenen: doch deze valsche en schandelijke slavenwerfers liepen overal een weigering op, waarover de Duitsche soldaten zich inwendig verheugden:

Die soldaten hadden trouwens reeds voor de controle tot de burgers gezegd: «niet teekenen, niet teekenen!»

Het gemeentebestuur liet aan elken banneling vijf mark, een paar schoenen en een pak beschuit geven. En liefdadige personen zorgden voor eetmalen voor het vertrek.

Aan den ingang der avenue Nimy stonden den ganschen dag vrouwen, in bedwang gehouden door de gendarmen. Zij wachtten op nieuws en telkens klook aan terugkeerenden de vraag:

«Hebt gij mijn man, mijn zoon, mijn broer niet gezien?»

De gendarmen joegen dan hun paarden in de massa en dreven de vrouwen naar de stad terug.

Och, 't was nog maar een voorspel. We zullen nu een nieuwen blik in Bergen slaan, weer geleid door den heer Desguin.

«Op Zondag 15 April 1917, om 4 uur 's namiddags kreeg ik bezoek van een politieagent; hij was gestuurd door den burgemeester om me op te roepen tot een zitting van den gemeenteraad, die spoedeischend was en om 4 1/2 uur ten zijnen huize gehouden werd.

De burgemeester had een bericht ontvangen, dat de stad voor Maandag 16-4-17, om 12 uur 30; zes honderd werklieden leveren moest in de ruiterskazerne. Deze werklieden mochten tot alle beroepen behooren. In de eerste plaats schoolkinderen van 17 jaar af, eigenaars van kleine huizen en herbergen, kellers, bedienden, knechten. Allen moesten in bezit zijn van warme kleren en sterke schoenen, en 't was aanbevelenswaardig levensmiddelen mee te brengen. Zoo de stad weigerde aan dezen eisch te voldoen, moest ze 180.000 mark boete betalen.

De gemeenteraad besloot een weigerend antwoord te zenden.

De majoor, die deze afschuwelijke slavenjacht bestuurd, zekere Zeschau, liet nu dezen plakbrief uithangen:

«Voor elken ontbrekenden man zal de stad een boete betalen, die tot 300 mark gaan kan, en bovendien zal de burger, die het bevel niet opvolgt,

met een boete tot 200 mark of gevangenis tot vijf maanden gestraft worden.»

De burgers moesten weer ter kontrole. Men zag veel knapen met hun vader naar de kazerne gaan. Door de ramen van deftige huizen sloegen officieren met vrouwen het schouwspel gade en lachten en schertsten.

In de rue des Tuileries, stond een dichte menigte. Velen weenden reeds. Alle straten waren door soldaten afgesloten, die de nieuwsgierigen met de bajonet op 't geweer terugdreven. Ook chargeerden ruiters en in de beweging, die dan ontstond, geraakten vrouwen en kinderen onder den voet.

Om half negen waren de jonge mannen allen in de kazerne.

En de menigte wachtte maar in de sneeuw, die nu begon te vallen. Wat al angst in 't hart van veel ouders, over wier kinderen daar binnen beslist werd. Men trappelde daar in het slijk tot drie uur.»

«Weldra» vervolgt de heer Desguin, wiens zoon ook binnen was, «zagen we soldaten de rangen breken. Het was gedaan. De menigte ging langzaam heen. Onze kinderen keerden niet terug. Ze waren voortaan de slaven der barbaren, en voor hoe lang, voor welke bestemming en voor welk werk!

We moesten dat nu thuis gaan vertellen. In alle families waren het tooneelen van wanhoop en verontwaardiging.

Over de stad hing de rouw. Meiden door de geheime Duitsche politie als spionnen gebruikt, jubelden.

Welk een nacht in de getroffen families, een nacht van angst, van droefheid en zielepijn!

Reeds bij de schemering begaven zich talrijke lieden haastig naar de kazerne. De toegangen werden door soldaten bewaakt. Een hoop vrouwen stond aan de poort te lachen en met de soldaten te schertsen en gedurende de drie dagen, die nog voor het vertrek verliepen, gebeurden daar ware schandalen.

De gevangenen zaten in de slaapzalen der eerste verdiening. Ze sliepen er op stroo. Voor 't meerendeel waren het studenten van de universiteiten, de mijnschool, de Sint-Lukasschool, de Jezuïten en andere gestichten, alsook atheneum en middelbare school. Ze waren van 17 tot 22 jaar oud. Bij hen bevonden zich verder mannen van 30 tot 45 jaar; handelaars, herbergiers, kappers, kleermakers, schoenmakers, enz.

En allen werden bewaakt door soldaten, bajonet op 't geweer.

Door de ramen konden de studenten toch briefjes werven, en vroegen daarin levensmiddelen en kleederen.

Moeders snelden naar de kazerne met pakjes en soldaten bestelden die.

Bergen lag daar als in een stemming van Allerzielen. Alleen de officieren vervulden de straten van hun zware stemmen.

De gevangenen in de kazerne verloren echter den moed niet. Ze zongen de Brabançonne, Vers l'Avenir, Doudou, de Marseillaise.»

Vaders en moeders stonden uren voor het ge-

bouw. Door een list kon de heer Desguin bij zijn zoon geraken.

«Zeshonderd jonge mannen waren in twee zalen ondergebracht.

De ransels lagen op den vloer. De opgeëischten lagen op het stroo, zaten op den grond, lazen bladen, rookten, aten of dronken. Men sprak, riep, zong, lachte.

«Dit is mijn bed,» zei mijn zoon, en hij wees naar twee bossen stroo.

Het moraal van de jongens was goed.

Officieren kwamen daar met meisjes aan wie ze het schouwspel toonden. En aan de deur wachtten eerlijke moeders te vergeefs op het oogenblik om hun zonen te zien.»

«Ik moest heen gaan» vertelt de heer Desguin. «Ik omhelsde mijn jongen, en zei:

«Wij weten noch wanneer, noch waarheen ge vertrekt, ik zal beproeven terug te keeren, maar als ik u niet meer zie, dat God u geleide en terug brenge.»

Ik zag hem niet meer. Den volgenden dag — Donderdag — was het 't zelfde schandaal voor de kazerne en stonden daar dezelfde deernen, die de gunsten der oversten zochten.

De moeders daarentegen konden het hek niet naderen. Een menigte van treffelijke verwanten deden vergeefsche pogingen om bij hun geliefden te komen. De officieren hadden slechts aandacht voor de bijzondere soort. 't Was een walgingwekkend schouwspel.

's Avonds vernamen we, dat het vertrek der dwangarbeiders op 8 uur 's morgens was bepaald.

De gevangenen werden om 3 uur gewekt. Om half acht verlieten ze de kazerne en stapten door de rue des Arquebusiers en over de lanen.

Voorop gingen de jongens van 17 jaar, toch voorafgegaan door soldaten met pieken en bajonetten. Deze kinderen waren gebukt onder hun pakken. Dan volgden de ouderen.

De bevolking keek uit de verte op de hoogten van de Mont-du-Pax, de Grand Quievroy en de Cras Moncreau. De helling hing vol menschen-trossen.

Maar de dwangarbeiders marcheerden fier en hun tocht was een triomf.

Het nationaal gevoel barstte los en een ovatie brak los voor de slachtoffers, terwijl de beulen uitgejouwd werden.

«Leve de Koning! Leven de Belgen! Leve Bergen! Eere aan hen! Schande voor Duitschland! Weg met den Keizer!»

Men schreeuwde het uit en zong nationale liederen. De officieren waren bleek van woede.

Ruiters chargeerden de menigte, maar luider klonken de protestaties, soldaten schenen beschaamd over hun rol.

De studenten en andere opgeëischten vertrokken. Waarheen? Ha, de ouders verkeerden nu daarover in onrust. Geruchten deden weer de ronde, maar men vernam geen betrouwbaar nieuws.

Ongeruste moeders gingen om inlichtingen naar de kommandantur, waar de Duitschers hen

De opgeëischte S. H. van Mouscron.

op ruwe wijze verjoegen.

Men wist hoe de dompelaars heengegaan waren. Om 10 uur vertrok de trein, met behoorlijke en verwarmde wagens. Het publiek wuifde met zakdoeken.

Vive le Roi! A bas les Boches!

De menigte riep nog altijd voort.

En onderwege tot Quievrain zag men dezelfde tooneelen langs de lijn.

Van terugkeerende gevangenen hoorde men dan, dat de gedeporteerden naar Douai gevoerd waren, vandaar naar verschillende punten moesten vertrekken, in barakken logeerden en zwaren arbeid verrichtten.

Over dien dwangarbeid spreken we weldra uitvoerig, maar nu bepalen we ons nog tot de oneischingen zelf.

Wij zien hieruit dat de bezetter zich niet meer bepaalde tot werkloozen. Hij eischte allerlei jongelingen en mannen op.

Te Binche o.m. ging het ook geweldig toe. Schoenmakers, kleermakers en andere vaklieden werden er weggevoerd.

Bij het vertrek hadden er opstootjes plaats. Vrouwen sprongen zelfs op den trein, klemden zich aan de waggons vast en sloegen en stampen naar de Duitsche soldaten. Eindelijk konden zij verwijderd worden en de trein vertrok. Vrouwen en kinderen keerden weenend naar huis terug en ook te Binche heerschte diepe treurnis en vreese-lijke onzekerheid. Dat het niet alleen om werkloozen te doen is, bleek verder te La Louvière,

waar men uit de fabriek B... 150 werklieden haalde.

Te Quievrain ook gebeurden onlusten. Van overal dezelfde berichten uit Frameries, Paturages, Dour, Ecaussinnes en nog vele andere dorpen van Zuidelijk België. Het vervoer geschiedde ook hier hoofdzakelijk in veewagens.

Wij overdrijven niet in 't minst, als we zeggen, dat de droefheid en wanhoop onder het Belgische volk zeer groot was en dat er slechts één klacht uit de natie oprees, deze:

«Dat men in geallieerde en neutrale staten toch schrijve en protesteere tegen dit schandelijk onrecht, opdat Amerika zijn invloed gebruike om er een eind aan te maken.»

Kardinaal Mercier had tegen het schandelijk machtsmisbruik geprotesteerd.

Na gouverneur-generaal von Bissing was, op dat oogenblik, de voornaamste Duitsche overheidspersoon in België, baron von der Lancken, chef van de politieke afdeling te Brussel. Aan hem liet dan ook de Kardinaal van Mechelen een afschrift geworden van zijn protest gericht tot gouverneur-generaal von Bissing, alsmede dit begeleidend schrijven:

Aartsbisdom Mechelen.

Mechelen, den 19de Oktober 1916.

Mijnheer de Baron,

Ik heb de eer aan Zijne Excellentie Baron von Bissing een brief te doen toekomen, waarvan ik een afschrift insluit.

Zoo menigmaal heeft mijnheer de gouverneur-generaal, zelfs in het openbaar, zijn wil te kennen gegeven om een aanzienlijk gedeelte zijner zorgen te besteden aan de belangen van het bezette land; zoo dikwijls hebt u zelf, Mijnheer de Baron, den wensch bevestigd der Duitsche overheden om, onder het regiem der bezetting, den staat van oorlog der eerste dagen niet te bestendigen, dat ik niet kan gelooven aan de uitvoering der verordeningen waarmede uw Gouvernement de werklieden bedreigt, die, tegen hun wil en dank, de werkloosheid ten prooi vielen.

Ik hoop dat U bij de hoogere overheden al uw invloed zult aanwenden om zulken aanslag te voorkomen.

En spreek ons niet, bid ik U, van de noodzakelijkheid de openbare orde te beschermen of den last der openbare liefdadigheid te verminderen. Spaar ons deze bittere spotternij. U weet wel, dat de openbare orde niet bedreigd wordt en dat, indien zij in gevaar verkeerde, allen die eenigen zedelijken of burgerlijken invloed kunnen uitoefenen, U spontaan krachtdadige hulp zouden bieden. De werkloozen komen niet ten laste van de openbare liefdadigheid; niet uit uwe financiën wordt hun de ondersteuning verschaft.

Oordeel of het niet evenzeer in het belang is van Duitschland als in ons belang, dat de verbin-tenissen aangegaan door twee hooggeplaatste personen van uw Keizerrijk geëerbiedigd worden.

Ik vertrouw dat mijne pogingen bij Mijnheer den gouverneur-generaal en bij U, niet verkeerd uitgelegd of miskend zullen worden en bid U,

Het uitgemergelde lichaam van D. J. van Mouscron.

Mijnheer de Baron, te willen aanvaarden de be-
tuiging mijner bijzondere achting.

(w.g.) D. J. Kardinaal Mercier.
Aartsbisschop van Mechelen.

Ziehier de brief van kardinaal Mercier.

Mechelen, 19 Oktober 1916.

Mijnheer de gouverneur-generaal,

Kort na de overgave van Antwerpen, vroeg de bevolking buiten zich zelf van angst, wat er zou worden van de Belgen, die den leeftijd hadden om de wapens te dragen of tot dien leeftijd zouden komen voor het einde der bezetting.

De vaders en moeders smeekten mij zoo zeer om tusschenkomst, dat ik Mijnheer den gouverneur van Antwerpen, Baron von Huene, ging ondervragen.

Deze was welwillend genoeg om mij gerust te stellen. Niettemin liep te Antwerpen het gerucht, dat te Luik, te Namen en te Charleroi, jongelingen waren aangehouden en met geweld naar Duitschland gevoerd.

Ik verzocht dus beleefd Mijnheer den gouverneur von Huene om schriftelijke bevestiging van hetgeen hij mij reeds mondeling had gewaarborgd; dat niets dergelijks te Antwerpen zou gebeuren.

Aanstands antwoordde hij mij, dat de geruchten omtrent de wegvoeringen ongegrond waren

en overhandigde mij zonder aarzelen, onder andere verklaringen, ook deze:

« De jongelingen behoeven geenszins te vreezen naar Duitschland vervoerd te worden, noch om er in het leger ingelijfd te worden, noch om er dwangarbeid te verrichten. »

Deze geschreven en ondertekende verklaring werd openlijk meegedeeld aan de geestelijken en de geloovigen der provincie Antwerpen, zooals Uw Excellentie er zich van kan overtuigen, door het hierbij ingesloten dokument van 16 Oktober 1914, dat in alle kerken werd voorgelezen.

Zoodra uw voorganger, wijlen de Baron von der Goltz, te Brussel was aangekomen, had ik de eer mij bij hem aan te melden en vroeg ik hem, dat hij de waarborgen, mij door generaal von Huene voor de provincie Antwerpen geschonken, van kracht zou willen bepalen voor het geheele land en zonder beperking van tijd.

Mijnheer de gouverneur-generaal behield mijn verzoekschrift, om het rustig te onderzoeken. Hij was zoo beleefd, 's anderendaags zelf naar Mechelen te komen om mij zijn toestemming te brengen en in bijzijn van twee adjudanten en van mijn partikulieren sekretaris, bevestigde hij mij de belofte, dat de vrijheid der Belgische burgers geëerbiedigd zou worden.

Dusdanige verbintenissen in twijfel trekken, ware eene beleediging geweest voor de personen, die ze onderschreven hadden, en ik werkte bijgevolg met al de overtuigingsmiddelen waarover ik steeds beschikte, om de aanhoudende onrust der betrokken families te bedaren.

En zie, nu onttrekt uw gouvernement aan hun families werklieden, die zonder het te willen, de werkloosheid ten prooi zijn gevallen, verwijderd hen met geweld van hun vrouw en voert hen weg naar het land van den vijand. Talrijke werklieden hebben reeds dit ongelukkig lot ondergaan; nog meerderen voelen zich door dezelfde geweld daden bedreigd.

In naam der onschendbaarheid van de woningen en der vrijheid van den arbeid der Belgische burgers; in naam der onschendbaarheid van de gezinnen; in naam der zedelijke belangen, die door het regiem van de deportatie in gevaar zouden gebracht worden; in naam van het gegeven woord van den gouverneur der provincie Antwerpen en van den gouverneur-generaal, den onmiddellijken vertegenwoordiger van het hoogste gezag in het Duitsche keizerrijk, verzoek ik eerbiedig Uwe Excellentie de verordeningen tot dwangarbeid en deportatie van de Belgische werklieden afgekondigd, te willen intrekken en de reeds weggevoerde burgers naar hun haardsteden te laten terugkeeren.

Uw Excellentie zal begrijpen hoe zwaar mij de last zou wegen der verantwoordelijkheid, dien ik zou te dragen hebben tegenover de gezinnen, indien het vertrouwen, dat zij U, door mijn tusschenkomst, en op mijn aandringen hebben geschonken, op zoo droevige wijze werd teleurgesteld.

Trots alles, houd ik mij overtuigd, dat zulks niet zal gebeuren.

Aanvaard, mijnheer de gouverneur-generaal,
de betuiging mijner ware hoogachting.

D. J. Kardinaal Mercier.

Aartsbisschop van Mechelen.

Aan Zijne Excellentie Baron von Bissing,
Gouverneur-Generaal te Brussel.

Maar diezelfde von Huene was nog te Antwerpen en daar onderteekende hij een plakbrief, waarin hij aankondigde, dat de werklieden, die niet vrijwillig voor arbeid opkwamen, gedepoteerd zouden worden.

Zij moesten zich dan aan de Zuidstatie aanmelden.

Volksvertegenwoordigers en afgevaardigden van Antwerpen zonden hem ook een protest. Zij wezen hierin op de schending der Haagsche konventie, dan herinnerden ze eveneens aan zijn verklaringen in Oktober 1914 en aan het stuk voor generaal Terwisga, opperbevelhebber van het Nederlandsch veldleger, waarin de Deutsche overheid betoogde, dat de vluchtelingen veilig konden terugkeeren.

De heer Magnette, senator van Luik en grootmeester der Belgische vrijmetselaars, richtte een brief tot de Deutsche vrijmetselaars om de deportatie aan te klagen.

Den 9ⁿ November schreven 45 staatsministers, senatoren en afgevaardigden en de heer Janssen, in naam der bestendige deputatie van Brabant, een dergelijken protest-brief aan von Bissing.

Het Brusselsch schepenvakcollege vroeg over die gebeurtenissen een rechtskundig betoog aan den heer Nijs, bekend om zijn kennis van rechtzaken, verdragen, enz. Deze bewees uit de Haagsche konventie en konferenties, dat een bezettende macht de rechten der bezette bevolking eerbiedigen moet.

Dit stuk werd bij het protest der staatsministers gevoegd.

De Belgische nijveraars bleven evenmin achterwege en stuurden insgelijks een brief.

Het protest was gericht tot den gouverneur-generaal.

Het stuk wees op de beloften der bezettende macht, het normale leven te herstellen en verklaarde o.m.:

«De Belgen, die vóór den inval gevlucht waren, werden aangezet door formeele beloften van eerbiediging en beveiliging der persoonlijke vrijheid, terug te keeren.

De illusies verdwenen weldra. Maatregelen in de bureelen van den hoofdkwartiermeester genomen, lieten aan handelaars toe als meesters in onze fabrieken te dringen en er materiaal op te eischen.

Verscheidenen van ons hadden hierover met u een onderhoud en Uw Excellentie kalmeerde hun onrust door te verzekeren, dat het hier slechts uitzonderingen betrof en er aan de bekendgemaakte buitensporigheden een einde zou gesteld worden.

Weldra moesten we ervaren, dat een wil, hooger dan die van Uw Excellentie, een ander doel beoogde. En we zagen niet de herleving der zaken, maar de ongenadige ekonomische vernietig-

ging van België. Nijverheid, handel, landbouw ondergingen hetzelfde lot en deelden dezelfde beproevingen.

't Voortdurend weghalen van machines, grondstoffen en produktie, beperking en uitputting van de onmisbare bevoorrading, de dwang om kontrakten te vernietigen en kontraktprijzen, het opleggen van uitvoerrechten, verbod van uitvoer, verplichting ten dienste der Deutsche wapenen te werken, dwangbeheer; ziedaar slagen, die ons in die twee jaar troffen en waaronder we nu bezwijken.

Zoo kwam de werkloosheid.»

Het protest toont dan aan, hoe de ondersteuning van werkloozen een partikuliere zaak was en de Deutsche overheid die aangrijpen wil, om dwangarbeid op te leggen.

«Maar is het wel werkloosheid bestrijden, wat men beoogt?» vroegen de onderteekenaars.

«De plakaten in veel plaatsen van 't etappen-gebied laten niet toe, zulks te gelooven. Zij geven te verstaan, dat men voor alles aan de Deutsche produktie werkkrachten leveren wil. Ze stellen een scheiding tusschen vrijwillige arbeiders en hen, die men aan hun gezin ontrukkt. Ze bedreigen dezen laatsten met onmenselijke straffen, als ze weigeren, de werken van den vijand door hun diensten te bevorderen.

Werkenden worden als werkloozen gedepoteerd en er zijn gevallen, waarin werkloosheid kunstmatig verwekt werd.»

De Belgische magistratuur zei in haar protest-brief aan den gouverneur-generaal:

«Deze maatregel brengt ons terug naar den tijd, toen de vijandelijke overwinnaar de overwonnen volkeren meevoerde en tot slavernij veroordeelde. Dwangarbeid is een straf voor zware misdaden.»

Maar wat stoorde von Bissing zich aan al die brieven? Hij antwoordde aan kardinaal Mercier, dat de wegvoering een weldaad was voor België. De bezetting duurde langer dan von Huene of von Goltz hadden kunnen voorzien. Hij wees op de houding van Franschen en Engelschen, die alle Deutsche onderdanen van 17 tot 50 jaar van de schepen haalden en in konzentratie-kampen opsloten.

Veel Belgische jongelingen waren de grens overgevlucht en zulks ware reeds een voldoende reden om alle weerbare mannen in kampen samen te brengen, beweerde de gouverneur.

Duitschland deed het niet en deze deportatie had feitelijk met den oorlog niets te maken, maar vond haar aanleiding in ekonomische en sociale toestanden; aldus trachtte von Bissing de schadelijke wegvoering goed te praten.

Hij verzekerde, dat helderziende Belgen hem reeds in 1915, wezen op de noodlottige gevolgen van ondersteuning en ledigheid, en hoe later de zware schuld van al den onderstand op België's herleving drukken zou. Dan zouden de geschoolde werklieden door gemis aan arbeid hun bekwaamheid verliezen. Dwang werd maar toegepast voor hen, die weigerden geschikt werk te aanvaarden.

Van medewerking aan oorlogsdoeleinden was

volstrekt geen sprake, loog von Bissing. Zij, die vrijwillig naar Duitschland gingen, verdienden daar loonen, zooals ze in België nooit gekregen hadden. Zij dompelden niet meer in de ellende, maar verhieven er zich uit evenals hun gezin. Velen zouden hun voorbeeld willen volgen, maar durfden niet, onder den druk die op hen uitgeoefend werd. De strenge maatregelen kwamen dus voor rekening van hen, die dit verzet aanmoedigden.

Engelands blokkade zonderde Duitschland en België af. Deze landen moesten samen het evenwicht herstellen. Hier waren honderdduizenden werkloozen en in Duitschland kwam men armen te kort. Voor het gemeenschappelijk belang was het dus noodig Belgische burgers gins aan den arbeid te stellen. Tot Engeland moest men de verwijten richten.

Zoo luidde het antwoord aan den kardinaal, die dan het volgende schreef:

Aartsbisdom Mechelen.

Mechelen, den 10ⁿ November 1916.

Mijnheer de Gouverneur-Generaal,

Ik houd mij in, om geen uitdrukking te geven aan de gevoelens, die in mij gewekt zijn door den brief (1,10051) van Uwe Excellentie, in antwoord op het schrijven, dat ik den 19ⁿ Oktober de eer had tot U te richten over de wegvoering der «werkloozen.»

Met droefheid in het hart herinnerde ik mij het woord, dat Uwe Excellentie, nadruk leggend op iedere lettergreep, mij toesprak bij Uwe aankomst te Brussel: «Ik hoop, dat onze betrekkingen eerlijk zullen zijn.... Ik heb tot taak gekregen, de wonden van België te heelen.»

Mijn brief van den 19ⁿ Oktober herinnerde Uwe Excellentie aan de verbintenis, door Baron von Huene, militair gouverneur van Antwerpen, aangegaan, en eenige dagen later bevestigd door Baron von der Goltz, uw voorganger als gouverneur-generaal te Brussel. Die verbintenis was uitdrukkelijk, volstrekt, zonder beperking van tijd: «De jongelingen behoeven niet te vreezen naar Duitschland gevoerd te worden, noch om er in het leger te worden ingelijfd, noch om er dwangarbeid te verrichten.»

Die verbintenis wordt sinds veertien dagen, iederen dag, duizenden malen geschonden.

Baron von Huene en wijlen Baron von der Goltz hebben niet voorwaardelijk gezegd, zooals uw telegram van den 26ⁿ Oktober te verstaan wil geven: «Indien de bezetting niet langer duurt dan twee jaren, zullen geen mannen, die voor den militairen dienst geschikt zijn, gevangen genomen worden»; maar zij hebben onvoorwaardelijk gezegd: «De jongelieden, en te meer de mannen van rijperen leeftijd, zullen op geen enkel tijdstip van den duur der bezetting, hetzij gevangen genomen, hetzij voor dwangarbeid gebezigd worden.»

Om zich te rechtvaardigen beroept Uwe Excellentie zich op «de gedragslijn van Engeland en Frankrijk, die, volgens uw zeggen, van neutrale schepen alle Duitschers van 17 tot 50 jaar hebben

meegenomen, om ze in concentratie-kampen te interneren.»

Indien Engeland en Frankrijk onrecht bedreven hadden, moest gij u wreken op Engelschen en Franschen, maar niet op een onschadelijk en weerloos volk.

Maar is er onrecht geschied? Wij zijn slecht ingelicht over hetgeen buiten de muren onzer gevangenis voorvalt, doch ik ben sterk geneigd te gelooven, dat de gevangengenomen en geïnterneerde Duitschers behoorden tot de reserve van het keizerlijk leger; zij waren dus militairen, die door Engeland en Frankrijk met recht naar de concentratie-kampen konden gestuurd worden. België daarentegen had eerst sinds de maand Augustus 1913 den algemeenen, persoonlijken dienstplicht ingevoerd.

De Belgen van 17 tot 50 jaar, die binnen bezet België wonen, zijn dus burgers, «non-combatanten.» Het is woordenspel op hen de dubbelzinnige benaming: «mannen, die geschikt zijn voor den militairen dienst», toe te passen, om hen gelijk te stellen met de Duitsche reservisten.

De besluiten, de aankondigingen, de besprekingen in de pers, die de openbare meening moesten voorbereiden op de maatregelen, die op het oogenblik uitgevoerd worden, beriepen zich vooral op twee overwegingen. De werkloozen, zoo zeide men, zijn een gevaar voor de openbare veiligheid, een last voor de openbare liefdadigheid.

Het is niet waar, schreef ik reeds in mijn brief van den 19ⁿ Oktober, dat onze werklieden ergens de openbare orde verstoord of zelfs maar bedreigd hebben. Vijf millioen Belgen en honderden Amerikanen zijn vol bewondering getuige van de waardigheid en het voorbeeldig geduld van onze arbeidersklasse.

Het is niet waar, dat de werklooze arbeiders ten laste komen van het bezettend gezag of van de openbare liefdadigheid, die door dit gezag bestuurd wordt. Het nationaal komiteit, waaraan dat gezag onder geen enkel opzicht werkzaam deel neemt, voorziet alleen in het onderhoud der gezinnen, die lijden onder de gedwongen werkloosheid.»

Von Bissing antwoordde niet meer.

Intusschen hadden de Belgische bisschoppen den volgenden noodkreet geslaakt.

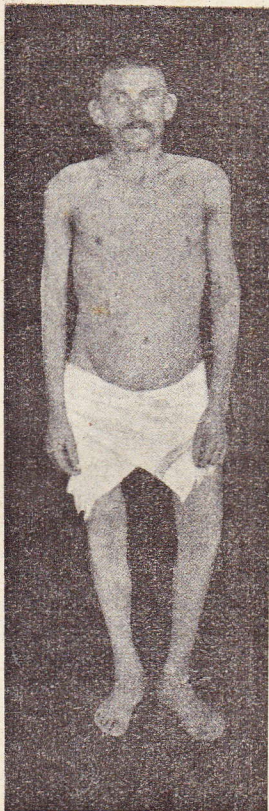
Kardinaal Mercier richtte in zijn naam een zendbrief tot het volk.

Mechelen, 7 November 1916.

Dagelijks voeren de militaire overheden duizenden onschadelijke burgers uit België naar Duitschland om daar dwangarbeid te verrichten.

Reeds den 19ⁿ Oktober zonden wij aan den gouverneur-generaal een protest, waarvan een afschrift overhandigd werd aan de vertegenwoordigers te Brussel van den Heiligen Stoel, van Spanje, van de Vereenigde Staten, van Nederland; doch de gouverneur antwoordde ons met een niet ontvankelijke verklaring.

Op den datum van ons protest waren het alleen de werkloozen, die door de verordeningen van de bezettende macht bedreigd werden; thans echter

De opgeëischte V. C. van Vosselaere.

De opgeëischte D. A. van Gent.

worden alle gezonde mannen zonder onderscheid medegenomen, in goederenwagens opeengepakt en weggevoerd, men weet niet waarheen, als een troep slaven.

De vijand werkt nu in deze, dan in gene streek.

Er was ons een vaag gerucht ter oore gekomen, dat aanhoudingen hadden plaats gehad in het etappengebied te Doornik, te Gent en te Aalst; maar wij wisten niet onder welke omstandigheden zulks gebeurde.

Tusschen den 24ⁿ Oktober en den 2ⁿ November werkten de Duitschers in de streek van Bergen, Quievrain, Saint-Ghislain, Jemappes, bij klopjachten van achthonderd tot duizend man per dag.

Morgen en de volgende dagen zal hij zich werpen op het arrondissement Nijvel.

Ziehier een staaltje van de bekendmakingen, die deze inbreuk op de vrijheid aankondigen:

« Op last van den Kreischef moeten alle personen van het mannelijk geslacht, ouder dan 17 jaren aanwezig zijn op de St. Paulusplaats te vijven, op 8 November 1916, om 8 uur (B. T.) 9 uur (C. T.), voorzien van hun identiteitsbewijs, en zoo noodig, van hun kaart voor het Meldambt.

Men mag alleen kleine handbagage meeneemen.

Wie zich niet aanmelden zal, wordt met geweld naar Duitschland gevoerd, en stelt zich

daarenboven bloot aan strenge straffen, groote boeten en langdurige hechtenis.

De geestelijken, geneesheeren, advokaten en onderwijzers behoeven zich niet aan te melden.

De burgemeesters zullen verantwoordelijk gesteld worden voor de goede uitvoering van deze verordening, die onmiddellijk ter kennis der bewoners gebracht moet worden. »

De wegvoering geschiedt 24 uren na het aanplakken.

Onder voorwendsel, dat openbare werken op Belgisch grondgebied moeten uitgevoerd worden, had de bezettende macht beproefd van de gemeenten de lijsten te bekomen der werklooze arbeiders.

Bewust van hun waardigheid, weigerden de meeste gemeenten die lijsten af te leveren.

Drie besluiten van het generaal-gouvernement moesten den slag die ons treft, voorbereiden.

Den 15ⁿ Augustus 1915 legt een eerste besluit op straf van gevangenis en van boete, den dwangarbeid op aan werklozen, maar verklaart, dat er alleen kwestie zijn zal van werken in België uit te voeren, en dat de overtredingen door de Belgische rechtbanken berecht zullen worden.

Een tweede besluit, van 2 Mei 1916, behoudt aan de Deutsche overheden het recht voor om werk te verschaffen aan de werklozen, en bedreigt met een straf van drie jaar gevangenis en 20.000 mark boete, al wie werken zal uitvoeren, waarvoor door het generaal-gouvernement geen machtiging verleend is.